

Handleiding Budgetspel

Achtergrond voor spelleider(s)

Dit spel is een aangepaste en geactualiseerde versie van het Budgetspel dat werd ontwikkeld door de - inmiddels opgeheven - werkgroep Arme Kant van Nederland/EVA (Economie, Vrouwen en Armoede).

De actualisering werd gemaakt voor christelijk-maatschappelijke vrouwenbeweging Passage (www.passagevrouwen.nl).

Deze versie is vervolgens aangepast voor gebruik in de achterban van het Knooppunt Kerken en Armoede (www.knooppuntkerkenenarmoede.nl).

Oktober 2018

I. Ter inleiding

De sociale en fysieke leefwereld van moderne armen lijkt steeds kleiner te worden: mensen praten niet graag over hun armoede, omdat ze zich ervoor schamen. Veel minima trekken zich terug in hun eigen leefomgeving. Armoede is en blijft vaak een goed bewaard geheim. Hierdoor is bij de 'niet-minima' weinig bekend over de feitelijke situatie, materieel en immaterieel, van moderne armen. Het gebrek aan informatie en inzicht bij mensen die zelf niet tot de minima behoren, vormt een voedingsbodem voor het ontstaan van vooroordelen.

Veel mensen hebben er geen duidelijk beeld van aan welke zaken zij hun geld uitgeven en hoeveel zij waaraan besteden. Nog moeilijker is het natuurlijk om een goed beeld van andermans financiële situatie te krijgen. Er bestaan dan ook nogal wat vooroordelen met betrekking tot de financiële situatie van mensen die van een minimuminkomen moeten rondkomen. Uit onderzoeken en gesprekken met mensen met een minimuminkomen is gebleken dat zij met onder meer de volgende vooroordelen worden geconfronteerd:

- 'Mensen in de bijstand hebben het financieel best goed: ze eten er goed van en zien er niet arm uit'
- 'Mensen met een uitkering werken zwart of frauderen op andere wijze'
- 'Mensen in de bijstand kunnen gewoon niet met geld omgaan: dat bestaansminimum is toch immers door deskundigen vastgesteld?'
- 'Bijstandsvrouwen hebben niets te klagen: ze hebben meer geld dan toen ze getrouwd waren: een bijstandsuitkering plus alimentatie voor de kinderen'
- 'Bijstandsgerechtigden profiteren van de staat: ze krijgen hun geld zonder er iets voor te doen, dus ze moeten er maar tevreden mee zijn'
- 'Boeren hebben toch niets te klagen: ze hebben een huis, veel land, een eigen (moes)tuin'
- 'Eigen schuld, dikke bult, als je in de schulden raakt'

Om samen een beter inzicht te krijgen in het leven met een heel krappe beurs, is een programma samengesteld met een korte inleiding over armoede in Nederland en het spelen van een 'budgetspel', waarmee de financiële situatie en de daarmee samenhangende keuzes dichterbij gebracht worden.

Doel van het budgetspel

In het budgetspel wordt zowel aandacht besteed aan de financiële kant van het leven op een minimum als aan de sociale gevolgen daarvan.

Het doel van het spelen van het budgetspel is:

- Inzicht geven in de financiële situatie van mensen die van een minimuminkomen moeten rondkomen. Vrouwen en kinderen nemen daarbij een belangrijke plaats in
- Confronteren met de keuzes die mensen met een minimuminkomen moeten maken

Aansluitend liggen er kansen om:

- Boven water halen van vooroordelen en deze proberen te veranderen in de richting van een meer genuanceerde en waarheidsgetrouwe kijk op de situatie van moderne armen
- Een bijdrage te leveren aan bewustwording van politieke beleidsvragen en -keuzen inzake moderne armoede en de relatie tussen verrijking en verarming
- Een opening en uitnodiging te bieden tot het aangaan van bondgenootschap tussen minima en niet-minima

II. Voorbereiding en Tips

Spelleiding

De begeleiding van deze werkvorm zal voor velen goed te doen zijn. Toch is het niet héél eenvoudig en zitten er onderdelen bij die wat extra vaardigheden in b.v. het leiden van discussies vragen.

De begeleiding kan door één persoon gedaan worden, maar er is ook veel voor te zeggen om voorbereiding en begeleiding op de bijeenkomst zelf met twee mensen te doen, zodat er wat taken verdeeld kunnen worden.

Ruimte

Beoordeel voorafgaande aan het besluit de bijeenkomst te houden of er voldoende ruimte is om deelnemers in groepen van 2 tot maximaal 6 personen het spel te laten spelen. Zijn er voldoende tafels en stoelen? Zorg voor een ruimte waarin mensen, bij het spelen in groepjes, geen last van elkaar hebben.

Je kunt het programma beginnen met een plenaire opstelling en in een korte pauze de opstelling veranderen om in groepen te werken. Maar het spaart tijd als al aan het begin een opstelling met meerdere tafels mogelijk is.

Materialen

De benodigde materialen zijn alleen beschikbaar als digitale documenten. Zorg dat u tijdig afdrukken maakt of laat maken van deze documenten. Het gaat om de volgende materialen:

- **Spelborden**
Maak vooraf een inschatting van het totaal aantal deelnemers en bepaal in hoeveel groepjes u hen zal verdelen (maximaal 6 per groep). Laat bij een copyshop voldoende spelborden printen voor het verwachte aantal groepjes (plus een reserve-exemplaar). Witte randen (laten) bijsnijden. Evt. kunt u ook zelf printen. Kopieer/print op dik papier. Evt. kunt u de afdrukken op karton lijmen. U kunt gebruik maken van de A3-versie of de A4-versie. In dat laatste geval kunt u de twee A4-tjes aan elkaar plakken met linnen tape aan de achterzijde.
- **Situatieschetsen**
Er zijn 2 verschillende situatieschetsen van huishoudens met een minimuminkomen. Elke groep krijgt 3 kopieën van een door hen gekozen of door de leiding toegewezen situatieschets. Zorg voor voldoende kopieën voor het verwachte aantal groepen.
- **Voorbeelduitgaven**
Per groep 3 kopieën van het vel met voorbeeldbedragen.
- **Rekenmachientjes**
Per groep is een rekenmachine wenselijk. Tegenwoordig hebben de meeste smartphones ook een calculator als (ingebouwde) app.
- **Pen en papier**
Voor elk groepje pen en papier.
- **Evt. flapverborden met viltstiften**
Voor de nabespreking.

Enkele aandachtspunten

- De meeste deelnemers zullen zelf niet in een armoedesituatie verkeren. Toch is het goed er rekening mee te houden dat dit voor enkele aanwezigen wél geldt, ook al is het niet bekend. Of dat zij naasten hebben die in zo'n situatie verkeren. Wees alert op

de gevoeligheden die daarbij kunnen spelen. Mochten deelnemers erg makkelijk oordelen over bepaalde uitgaven of ongenueanceerde vooroordelen uiten, probeer dan te bedenken hoe dit aan kan komen bij deelnemers met een krappe beurs. Neem hen waar nodig in bescherming; zorg dat er een veilige omgeving is, zonder overigens de discussie af te kappen.

- Loop als spelleider tijdens het werken in de groepjes rond om te kijken hoe het loopt en waar nodig wat stimulerende vragen te stellen of een 'mee- of tegenvaller' te introduceren (zie ook 3j).
- Soms kan bij het spelen van het budgetspel te lang worden ingegaan op details m.b.t. de juistheid van precieze bedragen. Het belangrijkste doel van het spel is het losmaken van het gesprek over armoede in Nederland en wat dat betekent als je er zelf in zou zitten. Let er daarom op dat het spel niet blijft steken in louter 'boekhouden'.

III. Programma

I. Opening

Tijdsduur: circa 5-10 minuten.
In te vullen naar eigen inzicht.

2. Inleiding

Aanbevolen wordt om niet 'zomaar', zonder informatie vooraf, het Budgetspel te gaan spelen, omdat het dan voor de deelnemers moeilijk is zich in te leven in de situatie van mensen die van een minimuminkomen moeten rondkomen.

Om een beeld te schetsen van armoede in Nederland kunt u bijvoorbeeld gebruik maken van de uitgeschreven inleiding, die u als bijlage bij deze handleiding vindt. U kunt deze inleiding desgewenst ook nog zelf aanpassen/inkorten/uitbreiden, bijvoorbeeld door er een bericht uit de actualiteit aan toe te voegen. Wees er daarbij wel alert op dat de inleiding niet te lang wordt; er moet voldoende tijd overblijven voor het spelen van het Budgetspel.

Tip: het kan uw taak verlichten en de presentatie verlevendigen als u de inleiding afwisselend met z'n tweeën brengt.

3. Spelen van het budgetspel

a. Tijdsduur

Circa 35 minuten.

b. Bedoeling

De bedoeling is dat elk groepje een begroting maakt voor deze persoon of het gezin. Het streven is dat de begroting rondkomt, dat wil zeggen dat de uitgaven niet hoger uitkomen dan de inkomsten. In onderling gesprek moeten de deelnemers hier uit zien te komen.

c. Groepen

Het spel kan het beste gespeeld worden met groepjes van 2 tot maximaal 6 personen. Zorg dat de vorming van deze groepen zo weinig mogelijk tijd in beslag neemt, b.v. door zelf in te delen, of het bekende aftelsysteem te gebruiken.

In de groepjes wordt een begroting opgesteld: vaste lasten, reserveringsuitgaven, huishoudgeld en overige uitgaven in balans brengen met het netto inkomen van mensen in verschillende situaties.

Ieder groepje heeft een situatieschets, een spelbord en een vel voorbeeldbedragen. Voorts heeft elk groepje pen en papier nodig. Een rekenmachientje is handig.

Elk groepje heeft ook een spelleider (m/v) nodig. De leden van het groepje bepalen gezamenlijk wie uit hun midden spelleider is. Degene die de algehele leiding heeft, luistert bij diverse groepen mee om alvast wat mee te krijgen voor het nagesprek, en om evt. het onderlinge gesprek in de groepen wat te stimuleren of bij te sturen.

d. Spelbord

Het spelbord is in vier groepen ingedeeld:

- Vaste lasten
Dit zijn uitgaven die vastliggen en die op van tevoren bekende tijdstippen betaald moeten worden. Voorbeelden zijn huur, verzekeringspremies en energiekosten.
- Reserveringsuitgaven
Dit betreft de uitgavenposten die niet regelmatig terugkomen, maar waarmee wel iedere maand rekening moet worden gehouden door er steeds iets voor opzij te leggen. Voorbeelden zijn: geld voor een nieuwe wasmachine, kleding, nieuw meubilair.
- Huishoudgeld
Het gaat hier om de dagelijkse uitgaven waarvoor meestal contant geld of de pinpas wordt gebruikt. Voorbeelden zijn de uitgaven in de supermarkt, bij de kapper en voor cadeaus.
- Onverwachte gebeurtenissen.
Mee- en tegenvallers die ingebracht kunnen worden in de groepjes.

e. Situatieschetsen

Er kan gekozen worden uit 2 verschillende situatieschetsen:

1. Petra, een alleenstaande moeder met twee jonge kinderen, met een bijstandsuitkering in het kader van de Participatiewet.
2. Willy, een 67-jarige alleenstaande vrouw met AOW, zonder aanvullend pensioen.

Om te voorkómen dat het uitkiezen van een situatieschets (te) veel tijd in beslag neemt, kan de groepsleider van tevoren bepalen welke groep welke situatieschets krijgt.

f. Voorbeeldbedragen

Op het spelbord staan geen bedragen ingevuld. Die moeten de deelnemers zelf bepalen. Voor elke groep is er een vel met voorbeeldbedragen. Die bedragen zijn zo realistisch mogelijk samengesteld. Deze bedragen kunnen als houvast gebruikt worden, maar bij het invullen van bedragen op het spelbord kan ook - beargumenteerd - van die bedragen worden afgevoerd.

g. Centrale aankondiging van het spel

Als begeleider (m/v) kunt u - voordat de deelnemers in de groepen uiteen gaan - in eigen woorden vertellen wat de bedoeling is van het spel, maar u kunt ook de volgende tekst gebruiken:

"We gaan straks in kleine groepjes een budgetspel spelen. In het spel verplaatsen we ons in de situatie van mensen die van een minimuminkomen moeten rondkomen. De bedoeling is dat elk groepje een begroting maakt voor deze persoon of het gezin. Het streven is dat de begroting rondkomt, dat wil zeggen dat de uitgaven niet hoger uitkomen dan de inkomsten. Naar aanleiding van het spel willen we in de nabespreking met u van gedachten wisselen over de vraag wat de financiële situatie voor consequenties heeft voor het sociale leven van dit gezin of deze persoon. Houd rekening met de mogelijkheid dat er - misschien zonder het van elkaar te weten - mensen in de groep zitten die zelf van zo'n laag inkomen moeten leven. Voer het onderlinge gesprek daarom respectvol."

"Zoals gezegd gaan we ons verplaatsen in de situatie van een willekeurig huishouden, dat van een minimuminkomen moet rondkomen. De situatie van de persoon of het gezin is geschetst op een A4-tje, waarop ook het totale netto-inkomen per maand is genoteerd. Het netto-inkomen lijkt misschien veel, maar vakantiegeld, kinderbijslag en mogelijke andere toeslagen zitten er al bij. De bedoeling is nu dat je per groepje een begroting maakt voor dit huishouden: een overzicht van de verwachte inkomsten en uitgaven. Uitgaven die onregelmatig of per kwartaal of per jaar worden gedaan, reken je om naar maandbedragen. Het streven is dat er niet meer geld wordt uitgegeven dan er binnenkomt.

Om u tijd en teveel gokken te besparen zijn op een A4-tje de bedragen bij de uitgavenposten al ingevuld. Het zijn vrij reële minimumbedragen, die naar een maandbedrag zijn omgerekend. Vul op het spelbord bedragen in die naar uw mening reëel zijn. Bespreek dit met elkaar, zodat de gekozen uitgavenposten goed gemotiveerd zijn.

Als er posten zijn die u niet nodig vindt, vul dan een bedrag van 0 euro in. Als er posten zijn die naar uw mening ontbreken, vul deze dan in bij de lege vakjes.

Als u denkt dat u klaar bent, kunt u met pen en papier (of een rekenmachine) de bedragen van de uitgavenposten optellen en vergelijken met het inkomen van deze persoon of dit gezin.

Is het duidelijk wat de bedoeling is? Dan stel ik voor dat we eerst de situatieschets lezen en daarna de begroting maken."

h. Keuzes maken

Wat opvalt is dat veel meer uitgavenposten genoemd zijn dan iemand met een bijstandsuitkering of een ander minimuminkomen zich kan veroorloven. Dit maakt voor de deelnemers des te duidelijker dat uitgaven die voor henzelf vanzelfsprekend zijn, voor iemand met een minimuminkomen niet vanzelfsprekend zijn. De deelnemers zullen tijdens het spel voor de fictieve persoon (soms zeer moeilijke) keuzes moeten maken.

i. Vragen om tijdens het spel (aan elkaar) te stellen

Geef deze vragen mee aan de groepen.

Loop tijdens het spel ook langs de groepen en stimuleer de onderlinge discussie met deze vragen in het achterhoofd.

- Waarop baseer(t) u/jij de keuze voor deze uitgavenpost(en)?
- Uit de keuzes voor bepaalde uitgavenposten en de achterliggende redenen daarvoor komen de waarden en normen van mensen naar voren. Door hiernaar te vragen realiseren mensen zich hopelijk dat waarden en normen keuzes zijn en niet voor iedereen hetzelfde zijn
- Op welke uitgavenposten zou nog bezuinigd (of uitgebreid) kunnen worden?

j. Financiële rampen en meevallers

Als u, als begeleider, merkt dat een groepje al te gemakkelijk over bepaalde keuzes heen-stapt, of wanneer de spanning uit het spel dreigt te raken, kunt u een onverwachte gebeurte-nis inbrengen, bijvoorbeeld:

- De stofzuiger is kapot en kan niet meer worden gerepareerd. Er moet nu een uitgave worden gedaan van € 150,-
- Van een gezinslid is een fiets gestolen. De fietsenmaker heeft een goede tweede-hands fiets te koop voor € 85,-
- Of u kunt een keuze maken uit de bij het spel geleverde lijst met 'Financiële rampen en meevallers'.

U vraagt de deelnemers dit bedrag toe te voegen op het spelbord, vergezeld van de vragen:

- Hoe lost u dit op?
- Wat betekent deze onverwachte uitgave voor het gezin?

4. Nabespreking

a. Tijdsduur

Circa 15 minuten, indien mogelijk langer.

b. Inhoud

De aanwezigen vragen naar hun ervaringen en de mogelijkheid bieden tot herbezinning op hun opvattingen. Probeer in de discussie conclusies uit het spel te formuleren. Nagaan of mensen anders zijn gaan denken over hoe minima met hun geld omgaan. Eventuele afspra-ken maken voor een follow-up.

Om te voorkómen dat de spelleiding en informant zelf steeds het middelpunt van discussie worden, bijvoorbeeld door in de verdediging te gaan, is terugspelen van de vragen en op-merkingen naar de deelnemers aan te bevelen. Op die manier wordt de actieve betrokken-heid van de deelnemers gestimuleerd.

Bij de nabespreking kunt u eerst vragen stellen over de gemaakte begrotingen. U kunt daar-bij denken aan de volgende vragen. Mogelijk kan niet alles aan de orde komen. Bepaal aan de hand van de beschikbare tijd welke van deze vragen u aan bod laat komen:

- Is het gelukt om de inkomsten en uitgaven met elkaar in balans te brengen?
- Wat waren de drie moeilijkste beslissingen die u tijdens het sluitend maken van het budget moest nemen?
- Wat zijn de consequenties van dit uitgavenpatroon voor het sociale leven van deze persoon of het gezin?
- Zijn er mogelijkheden om het inkomen te verruimen?
- Zou u deze inkomsten en uitgaven ook acceptabel vinden voor uw eigen situatie?
- Hoe zou u het vinden om zelf van dit budget rond te moeten komen?
- Hoe vindt u het om zo'n begroting te maken? Vond u het gemakkelijk / moeilijk?
- Hoe vindt u het om u op deze manier in te leven in de situatie van iemand met een minimuminkomen?
- Heeft u door dit spel wat meer inzicht gekregen in de situatie van betrokkenen? Zo ja, wat is door dit spel voor u duidelijk geworden? Zo nee, waar heeft u naar uw idee nog onvoldoende zicht op?

Het is goed nog te benadrukken dat het in deze spelsituatie slechts ging om één of enkele voorbeeld(en) van een persoon of gezin met een minimuminkomen. Er zijn ook nog andere situaties van mensen met een minimuminkomen. Elk van die situaties heeft zijn eigen sociale problematiek. Ook gaat het lang niet altijd om mensen met een uitkering: steeds vaker betreft

het ook mensen die wel betaald werk hebben, maar daarmee te weinig verdienen om in hun levensonderhoud te kunnen voorzien. Dat is de snel groeiende groep van zogeheten 'werkende armen'.

Verwacht niet dat de nabespreking leidt tot een duidelijk, afgerond geheel van conclusies. Dat is niet erg. Het is vooral de bedoeling om het een en ander teweeg te brengen, de tongen los te maken, het invoelingsvermogen te vergroten. De losse eindjes zetten aan tot verder denken en wellicht doen.

Als afsluiting van de nabespreking kunt u proberen kort samen te vatten wat de ervaringen en conclusies van de deelnemers zijn. U kunt daaraan de vraag verbinden of er bij (sommige) deelnemers behoefte bestaat aan een vervolg- of terugkombijeenkomst.

5. Sluiting

a. Tijdsduur

Circa 5 minuten.

In te vullen naar eigen inzicht.

Bijlage - Inleiding Armoede in Nederland

Armoede is relatief

"Armoede is een relatief begrip. Armoede hier is niet hetzelfde als armoede in bijvoorbeeld Afrika. Mensen leven in armoede, als zij over onvoldoende middelen beschikken om op een manier te leven die in de eigen samenleving en cultuur als minimaal aanvaardbaar wordt beschouwd. Je moet op een volwaardige manier mee kunnen doen.

Er zijn verschillende definities om armoede in Nederland te meten. Het voert nu te ver om daar op in te gaan. In de door het Centraal Bureau voor de Statistiek gebruikte definitie lag de armoedegrens voor 2016 (de meest recente cijfers) voor een alleenstaande op 1.030 euro per maand. Voor een paar zonder kinderen was het grensbedrag 1.410 euro, voor een paar met twee minderjarige kinderen 1.940 euro en voor een éénuoudergezin met twee minderjarige kinderen 1.560 euro. Die bedragen zijn wat hoger dan het sociaal minimum (bijstandsniveau). Ook mensen met iets meer inkomen worden dus meegeteld bij deze lage-inkomensgrens.

Armoede heeft vele gezichten

Armoede in Nederland heeft vele gezichten. Je treft mensen aan die van een uitkering moeten leven, soms al jarenlang. Daarnaast groeit het aandeel werkende armen gestaag en maakt nu al de helft uit. Daaronder vallen zowel werkenden in loondienst als kleine zelfstandigen en zzp'ers. Armoede is niet altijd een kwestie van een laag inkomen. Door hoge lasten en schulden kan er soms weinig van het inkomen overblijven. Je vindt onder de armen veel werklozen en gescheiden vrouwen met kinderen. Ook zie je relatief veel niet-westerse migranten met minderjarige kinderen. Je komt ook een groep Nederlanders tegen, die niet mee kan komen in de steeds complexer wordende samenleving en moeilijk kan omgaan met geld. En er is een groep met psychiatrische problemen of een verstandelijke beperking. Tenslotte is er in sommige families al generaties-lang sprake van armoede, de zogenaemde Vierde Wereld.

Oorzaken

Mensen kunnen op veel manieren in armoede geraken. Je kunt denken aan persoonlijke tegenslagen: ziekte, scheiding, verlies van baan, verkeersongeluk, lichamelijke of verstandelijke beperking, overlijden van de partner; of aan onverantwoordelijk gedrag als gokken of andere verslavingen, teveel uitgeven of luiheid.

Maar er wordt vaak te eenzijdig gewezen op individuele oorzaken en individuele eigenschappen van armen. Daarmee krijgen ook individuele schuld en oplossingen gericht op individuen veel nadruk. Armoede heeft ook maatschappelijke en economische oorzaken. Je kunt dan denken aan structurele veranderingen op de arbeidsmarkt. Steeds meer mensen hebben tijdelijke contracten, werken op oproepbasis of worden gedwongen zzp'er (voorbeelden: de bouw, de zorg, de postbezorging). Door de digitalisering verdwijnen veel banen, in de financiële dienstverlening en de detailhandel. Er is veel bezuinigd in de sociale zekerheid en de zorg. Daarbij wordt er een groter beroep gedaan op de zelfredzaamheid. Het sociaal minimum is voor veel groepen te laag om van te leven. Met allerlei toeslagen en uitkeringen via verschillende stelsels moet dat worden aangevuld. Van arme mensen worden steeds meer bureaucratische, sociale en digitale vaardigheden gevraagd om in dit ingewikkelde systeem van toeslagen en regelingen de weg te vinden. Als dat niet lukt, kun je snel in problemen raken. In koopkrachtplaatjes en berekeningen van b.v. het Nibud wordt er vanuit gegaan dat alle aanvullende regelingen en kwijtscheldingen worden benut. De praktijk is echter dat het niet-gebruik van aanvullende voor-

ziningen groot is, als gevolg van informatietekort, gebrekkige vaardigheden en schaamte. De inkomenssituatie van mensen met lage inkomens wordt dan ook vaak nog te rooskleurig voorgesteld.

Gevolgen

Armoede heeft schadelijke gevolgen voor zowel het individu, het gezin als de samenleving.

Voor het individu kan armoede leiden tot betalingsachterstanden, psychische en lichamelijke gezondheidsproblemen, gevoelens van schaamte en vernedering, eenzaamheid en sociaal isolement. Gezinnen krijgen te kampen met problemen rond opvoeding, gezondheid en welzijn. Leven in armoede vermindert het gevoel van eigenwaarde en beperkt het meedoen in de samenleving. Je wereld krimpt en armoede betekent dan ook vaak sociale uitsluiting.

Voor de samenleving als geheel leidt armoede tot een financieel minder gezonde bevolking, meer huisuitzettingen en boedelverkopen, meer maatschappelijke opvang en hogere uitkeringskosten.

Armoede en gedrag

Dagelijkse geldzorgen leiden tot stress die ervoor zorgt dat informatie minder goed verwerkt wordt. Dat leidt tot een korte-termijn-focus. Afwegingen voor de langere termijn worden niet meegenomen in beslissingen: het feit dat geld lenen uiteindelijk meer geld kost dan het nu oplevert, wordt vergeten omdat het probleem van het hier en nu moet worden opgelost. De blikvernaauwing maakt het ook moeilijker om vast te houden aan plannen voor de langere termijn of om verleidingen te weerstaan.

Kinderen uit gezinnen met chronisch geldgebrek zijn op latere leeftijd vaak minder goed in staat om doelen en prioriteiten te stellen. Armoede leidt tot de paradoxale situatie, dat de functies die je zo hard nodig hebt om uit de schulden te komen of om te gaan met armoede juist minder ter beschikking staan.

Omvang van de armoede

De economische crisis die in 2008 begon, heeft geleid tot een stijging van de armoedecijfers. In de periode 2011–2013 nam het percentage huishoudens met een laag inkomen vanwege de economische crisis sterk toe van 6,9 tot 8,9 procent in 2013. In 2014 en 2015 daalde dit tot 8,2 procent.

In 2016 moesten 590 duizend van de ruim 7,2 miljoen huishoudens rondkomen van een laag inkomen volgens de definitie van het CBS. Dat waren er net zoveel als in 2015. De daling zette dus niet door in 2016 waardoor het armoederisico op 8,2 procent bleef steken. We hebben het dan over 1,1 miljoen mensen.

Langdurige armoede

Lang niet iedereen blijft structureel in de armoede. Sommigen raken in armoede, anderen kunnen hun positie verbeteren en stromen weer uit. Vaak komt dat door het vinden van een betaalde baan. Maar een baan helpt mensen niet automatisch uit de armoede. Vaak gaat het om tijdelijke, laagbetaalde functies in deeltijd. Twintig procent van de mensen die uit de bijstand raken, moeten binnen het jaar weer een uitkering aanvragen.

Het aantal mensen dat langdurig onder de armoedegrens zitten neemt nog steeds toe. Van alle huishoudens in Nederland moest in 2016 ruim 3 procent, 224 duizend huishoudens, al ten minste vier jaar achtereen van een laag inkomen rondkomen. En hoe langer mensen een uitkering hebben, hoe moeilijker het is om uit de armoede te komen.

Armoede en kinderen

In 2016 leefden 292 duizend minderjarige kinderen in een gezin met een inkomen onder de lage-inkomensgrens. Dat is bijna één op de negen kinderen. 117 duizend minderjarige kinderen behoorden tot de groep met een langdurig laag inkomen.

Kinderen uit eenoudergezinnen hebben meer kans op armoede dan kinderen die bij twee ouders wonen. Hoe meer kinderen er zijn, hoe meer kans er is op armoede.

Op de korte termijn leidt armoede voor deze kinderen tot minder welbevinden en meer sociale uitsluiting. Op de middellange termijn verslechteren vaak de schoolprestaties en kunnen de kinderen probleemgedrag vertonen. Op de lange termijn lopen zij als volwassenen een verhoogde kans op armoede en sociale uitsluiting.

Armoede en leeftijd

Armoede is niet gelijkmatig over de levensloop verdeeld. De armoede is het hoogst onder (ouders van) jonge kinderen en eenoudergezinnen, en wordt minder met het toenemen van de leeftijd. Hoewel er een groep blijft met weinig of geen pensioen of met een pensioengat, waar wel schrijnende armoede zit, is tussen 2001 en 2014 de kans op armoede onder ouderen gemiddeld gedaald. De kans op armoede onder kinderen is juist gestegen.

Armoede en vrouwen

Lange tijd zijn vrouwen flink oververtegenwoordigd geweest in de armoedestatistieken. Dat had te maken met hun positie in de maatschappij en op de arbeidsmarkt. Veel vrouwen stopten met werken als ze trouwden, soms zelfs verplicht. Bij scheiding kwamen ze vaak in de bijstand en de kinderen bleven meestal bij de moeder. Door onder meer de breuk in de werkloopbaan en de zorg voor de kinderen was het vaak moeilijk aan de bijstand te ontsnappen. De pensioenopbouw van vrouwen was ook lager, zodat velen na hun 65ste niet of nauwelijks meer dan AOW hadden.

De tijden zijn wel wat veranderd. De economische zelfstandigheid van vrouwen is toegenomen. De verschillen in de armoedecijfers tussen mannen en vrouwen zijn dan ook kleiner geworden. Het aandeel vrouwen in armoede was in 2016 met 6,9 procent iets hoger dan bij mannen (6,6 procent). Vrouwen vormden dan ook een meerderheid (51,5 procent) in de bevolking met een laag inkomen. De oververtegenwoordiging van vrouwen in de bevolking met (langdurig) een laag inkomen zit vooral in de leeftijdsgroepen 20–44 jaar en rond 60 jaar.

Met name onder oudere vrouwen is er nog steeds een grote groep met niet of weinig meer dan AOW. Zij zitten vaak net iets boven de armoedegrens, zodat zij niet in die statistieken voorkomen, maar zij hebben het bepaald niet breed. Ook jongere vrouwen die aan het hoofd staan van een eenoudergezin hebben nog altijd een hogere kans op armoede.

Armoede en schulden

Het aantal mensen met problematische schulden en het aantal trajecten van schuldhulpverlening zijn in de afgelopen jaren gestegen. Zo steeg het aantal mensen dat zich voor schuldhulpverlening aanmeldde bij een NVVK-lid (Kredietbank) van ruim 44 duizend in 2010 naar ruim 90 duizend in 2015. Hun gemiddelde schuld bedroeg 42.900 euro bij gemiddeld 14 schuldeisers. Dat is het topje van de ijsberg. Naar schatting heeft een half miljoen huishoudens problematische schulden. Dit betekent dat zij niet op eigen kracht hun schulden kunnen oplossen.

Het leven is duur in Nederland. Met een minimuminkomen of uitkering is het een opgave om de touwtjes aan elkaar te knopen. Het aandeel van vaste lasten is heel hoog, zodat er maar weinig overblijft voor dagelijkse uitgaven. Maar er zijn meer zaken die een rol spelen bij schulden. Want ook mensen die een hoger inkomen hebben kunnen problematische schulden krijgen en zo in armoede raken. Veel mensen hebben geen overzicht over hun maandelijkse uitgaven. Ruim een derde heeft geen of nauwelijks spaargeld. Veel mensen hebben niet geleerd hoe zij tijdig de bakens kunnen verzetten of hebben daarvoor eenvoudig een te laag inkomen. Bij een vermindering van het inkomen,

om wat voor reden dan ook, lopen zij financieel vast. Als de stapel onbetaalde rekeningen groeit, grijpen ze uit onmacht niet in. Uit schaamte vragen ze pas hulp bij hun financiën als het te laat is.

Armoede en
gezondheid

Gezondheid en armoede hangen sterk met elkaar samen. Arme mensen hebben een grotere kans op gezondheidsproblemen. Door geldgebrek is er minder geld voor gezonde voeding, gaan mensen minder snel naar de dokter en is er minder geld voor bijvoorbeeld sporten. Schulden en armoede geven ook veel stress en veel stress leidt vaak tot gezondheidsklachten.

Andersom geldt de relatie ook. Mensen met gezondheidsproblemen komen vaak voor flinke uitgaven te staan, waardoor ze in financiële problemen kunnen komen. Mensen uit een huishouden met een inkomen onder de armoedegrens leven gemiddeld ongeveer 5 jaar korter dan mensen met een hoger inkomen. Het verschil in gezonde levensjaren bedraagt zelfs 14 jaar.

Waar wonen
de armen?

De armoede is ongelijk verdeeld over het land.

De drie grote steden (Amsterdam, Rotterdam en Den Haag) hebben de hoogste armoedepercentages; 5 tot 7% meer dan het landelijk gemiddelde. Van alle armen woonden bijna twee op de tien in de drie grote steden. De hoge armoede in deze steden hangt samen met het relatief grote aantal inwoners dat werkloos is of slecht betaald werk doet, en met de grote groep inwoners van niet-westerse afkomst. In de noordelijke provincies, Twente en Zuid-Limburg zijn ook veel gemeenten met meer armen dan gemiddeld."

Maart 2018